

SOS-Romer – Ett unikt samarbete mellan Teater Kolibri och Teater De Vill.

Teater Kolibri är en statligt finansierad barn- och ungdomsteater i Budapest, Ungern som grundades 1992. Teatern har ett 30-tal pjäser på sin repertoar och 75 anställda. Samarbetet består framförallt av framtagandet av två pjäser. En för mellanstadiet i Sverige som sätts upp och finansieras av Teater De Vill och en för ungdomar i Ungern, finansierad av Teater Kolibri. Syftet är att med teater som medel arbeta med frågor kring rasism, främlingsfientlighet, fördomar, etnicitet och attityder. Vi vill presentera den romska kulturen och historien och på så vis skapa identifikation samt minska klyftorna till det som skrämmer och känns annorlunda. Vi vänder oss till barn och unga med förhoppningen att lägga grunden för vidsynthet, öppenhet och acceptans längre fram i åldrarna.

Hösten 2009 åker dramatiker/ regissörerna Judit Benedek och Robert Jelinek till Budapest och lägger grunden för projektet tillsammans med Teater Kolibri. Vid resan besöks även rombyn Szendrölád. Här träffade de romska barn, som ingår i ett landsomfattande program. Programmet syftar till att få familjer med romskt påbrå att förstå vikten av utbildning. Besöket blir lyckat och barnen är, i egenskap av referensgrupp, en viktig del av pjäsernas framtagande. I maj 2010 återvänder Judit och Robert till Budapest och Szendrölád för att presentera ett första utkast av pjäserna. Tillsammans med barnen diskuteras och improviseras nya idéer fram. Vid denna resa har gruppen utökats och projektets kärntrupp tar form; Rosario Ali Taikon och Veronika Portik, som dokumenterande fotografer från föreningen É Romani Glinda och Domino Kai, dramapedagog och skribent samt dokumentärfilmaren Edit Köszegi, som följde besöket med sin kamera. Ovan nämnda grupp träffade även föreningen Karavan som på liknande sätt som i Szendrölád arbetar i Budapest med att motivera barn att gå i skolan. Även här arbetade Judit och Robert med barnen som referenser till de framtida produktionerna.

Författarna skriver på pjäserna under sommaren 2010. Benedek skriver om *Djesa*, en Romsk flicka som vill komma bort ifrån sitt ursprung. Jelinek, *En europeisk historia*, om två bröder som tar sin tillflykt till en kyrka efter blodig konflikt mellan romer och icke romer i en by någonstans i Europa. När en första version skrivits klar arbetar författarna med referensgrupper i de båda länderna. Ett flertal versioner skrivs under hösten. Samtidigt går gruppernas arbete in i ett mycket intensivt skede. Två manus färdigställs, planering, ansökningar, seminariearbete, pedagogiskt arbete, marknadsföring, referensgrupper kontaktas och informeras, mm. En Ungersk delegation besöker Sverige för att fördjupa samarbetet.

Kring jul åker Judit Benedek till Ungern och påbörjar arbetet med *En Europeisk historia*.

Samtidigt påbörjar Robert Jelinek sitt arbete med rollsättning och planering för *Djesa*.

Under våren 2011 repeterar de båda grupperna för fullt. Samtidigt tar Domino Kai och Manilla Ernst fram ett pedagogiskt material tillsammans med ensemblen. Teater De Vill besöker bland annat *Letting* i Gävle och arbetar med barn och teaterpedagoger som delar med sig av sina synpunkter. Arbetet med referensklasser pågår parallellt under våren i de båda länderna. Målet med arbetet är att tydliggöra pjäsernas budskap.

Under premiärhelgen för *En Europeisk historia* åker Domino Kai och Robert Jelinek ned till Ungern för att ta del av föreställningen och det pedagogiska arbetet. Föreställningen får fina omdömen av recensenter och publik. Efter resan påbörjar Domino Kai och Manilla Ernst sitt pedagogiska arbete ute på skolorna. Uppskattningsvis träffar pedagogerna 3000 barn under ca två månaders tid. Pedagogerna besöker eleverna både före och efter att de har sett föreställningen. Intresset för det pedagogiska arbetet bland skolor är både stort och uppskattat. På många skolor möter pedagogerna klasser på över femtio elever åt gången, tre till fyra gånger per dag.

Kulturnyheterna gör ett ca fem minuter långt reportage och nästan samtliga (större) tidningar finns med vid premiären. Pjäsen åker snabbt på turné och spelar ett femtiotal gånger. Uppskattningsvis 4200 elever och lärare ser pjäsen under våren.

Handlingen i korthet.

Djésa är en 13-årig romsk flicka som vill vara som alla andra. Trots att hennes familj bott i landet i generationer känner hon sig allt annat än svensk. För att råda bot på sina känslor tänker hon bit för bit sälja av allt som påminner om hennes romska arv. I väskan har hon med sig sin traditionella klänning som hennes mormor sytt. Köparen dyker dock aldrig upp, istället träffar hon två ungdomar i samma ålder, *Herman* och *Klara*. Alla är på samma plats för att sälja något de vill bli av med. Till en början är misstänksamheten och rädslan stor. Men väntan på köparen gör att hemligheter börjar avslöjas. Med snabba skiftningar växlas scenbilden. Igenkännbara inspelade musikstycken blandas med nyskriven livemusik. Dans, sång och spelscener flätas sakta men säkert ihop till det blir dags att ta adjö.

Framtagande av SOS-romer och pjäsen *Djésa*

Sommaren 2009 tog Judit Benedek kontakt med Robert Jelinek och Teater De Vill för att undersöka om det fanns intresse kring ett samarbete. Det fanns det och som första steg begav sig Judit och Robert till Budapest och lade grunden för projektet tillsammans med Teater Kolibri. Resan finansierades med stöd av Konstnärsnämnden. Vid resan besöktes även rombyn Szendrölád. Här träffade de romska barn, som ingick i ett landsomfattande program. Programmet syftar till att få familjer med romskt påbrå att förstå vikten av utbildning. Besöket blev lyckat och barnen är, i egenskap av referensgrupp, en viktig del av pjäsernas framtagande. I maj

Djésa – En flickas historia.
Foto: José Figoera.

2010 återvände Judit och Robert till Budapest och Szendrölád för att presentera ett första utkast av pjäserna. Tillsammans med barnen diskuterades och improviserades nya idéer fram. Vid denna resa hade gruppen utökats och projektets kärntrupp tagit form; Rosario Ali Taikon och Veronika Portik, som dokumenterande fotografer från föreningen É Romani Glinda och Domino Kai, dramapedagog och skribent samt dokumentärfilmaren Edit Köszegi, som följde besöket med sin kamera. Den här gången med stöd av Kulturrådet. Ovan nämnda grupp träffade även föreningen Karavan som på liknande sätt som i Szendrölád arbetar i Budapest med att motivera barn att gå i skolan. Även här arbetade Judit och Robert med barnen med referenser till de framtida produktionerna. Samhället är genomsyrat av antiromanistiska tankemönster och det råder stor okunskap om romer och romsk kultur.

Ensemblen repeterar i drygt sex veckor. Under pågående repetitionsperiod besöker gruppen referensklasser vid ett flertal tillfällen. Med hjälp av teaterövningar och samtal arbetar elever och lärare kring frågor som rör pjäsen. Referensklasserna bidrar till manusändringar och kommer med synpunkter och tankar. Parallellt med ensemblens pjäsarbete arbetar Domino Kai och Manilla Ernst fram ett pedagogiskt material. Pedagoger och ensemble besöker *Lettings* i Gävle vid två tillfällen innan premiären. Dramalärare och elever på *Lettings* bidrar med tankar och åsikter kring det pedagogiska arbetet. Pedagogarbetet på skolorna påbörjas innan föreställningen haft premiär. Domino Kai och Manilla Ernst besöker skolor, både före och efter att föreställningen spelats. Caroline Romare arbetar fram scenografi och Tove Österlund tar fram en ljussättning lämpad för turné. Tillsammans med koreografen Cecilia Arbeus skapas fyra koreograferade danser som blandar traditionellt med street. Parallellt löper producentarbetet och 3 säljare marknadsför föreställningen. Strax före premiär sänder Kulturnyhetera ett fem minuter långt inslag om projektet. Den 16 mars ges två premiärer inför fullsatta salonger. Föreställningen recenseras i DN, SVD, Expressen, Nummer, Hallandstidningen, m.fl. Pjäsen åker snabbt ut på turné och spelar femtio gånger under våren 2011. Turnén fortsätter hösten 2011 och våren 2012. Manilla Ernst, som är barnkulturforskare vid Stockholms Universitet, följer arbetet och lägger under hösten 2011 fram en rapport om gruppens pedagogiska arbete. Denna rapport offentliggörs bl a. på Teater De Vills hemsida.

Bakgrund till projektet.

Dramatikern och regissören Judit Benedek har vid ett flertal tillfällen arbetat på Teater Kolibri i Budapest. Våren 2009, då hon genomförde sitt senaste projekt på teatern, eskalerade de ungerska romernas redan ohållbara situation. Detta föranledde en dialog mellan Judit och János Novák (Konstnärlig ledare, Teater Kolibri) som resulterade i projektet *SOS-Romer*.

Romer är diskriminerade inom många områden, bl.a. utbildning, arbete och bostad. Internationella organ såsom Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) har kommit med påpekanden om att Sverige bör förbättra romernas situation och vidta åtgärder för att motverka rasism och diskriminering. I Sverige har bland annat DO:s rapport "Diskriminering av romer i Sverige" (2004) visat att många romer är marginaliserade inom många delar av det svenska samhället och att detta utanförskap kan ses som en följd av långvarig och genomgripande diskriminering. Det finns många myter och fördomar kring romer. Dessutom utsätts de ofta för vardagsdiskriminering såsom: hårdbevakande i affären så att de inte stjälar, ovälkomna som hyresgäster, trakasserier i skolan av både elever och lärare, osv. Dessutom råder diskriminering på arbetsmarknaden. Många väljer att dölja sin romska identitet då detta är omgärdat av fördomar. Sveriges agerande gentemot romer i efterkrigstiden har bl.a. bestått i tvångssteriliseringar, förföljelse, tvångsomhändertagande av barn och statlig registrering.

Romerna är en av Sveriges fem erkända nationella minoriteter och det finns uppskattningsvis 20 miljoner i hela världen. År 2000 deklarerade IRU (International Romani Union) det romska folket som en icke-territoriell (transnationell) nation. Drygt trettio år tidigare på den första romska världskongressen i London (1971) enades man kring en romsk nationalsång (*Gelem, gelem*) och antog egen flagga. I Sverige lever cirka 50 000 romer och till följd av flera migrationsvågor har Sverige en heterogen romsk befolkning med språkliga, religiösa och kulturella variationer. Det gemensamma språket, é romani chib/romanés, är besläktat med sanskrit och består av ett sextiotal dialekter varav uppskattningsvis tjugo talas i Sverige. Svenska myndigheters klassificering av romer i fem grupper är utifrån beteckningar och bygger på de senaste decennierna vistelseland. Klassificeringen är svenska, finska, och utomnordiska romer samt resande och nyanlända.

Översvämning i Szendrőlads romska bostadsområde våren 2010
Foto: Rosario Ali Taikon

Samarbetsprojekt- En europeisk historia

En Europeisk historia är skriven av Robert Jelinek. Föreställningen är en högstadijepjäsa som handlar om en konflikt i en ungersk by med blandade romer och icke-romer. Föreställningen har premiär den 19 februari 2011 på Teater Kolibri i Budapest och regisseras av Judit Benedek. Pjäsen får stort massmedial uppmärksamhet och fina recensioner i många av de tidningar som bevakar föreställningen. Pjäsaframtagningsprincipen har varit detsamma som i Sverige. Robert har vid tre tillfällen besökt Ungern och arbetat med barn. Ungerska pedagoger arbetar med eleverna efter det att de sett föreställningen. Teater Kolibri har sedan ett drygt decennium arbetat efter den svenska barnteatermodellen och ser samarbete med Teater De Vill som en viktig del av sin utvecklingsprocess. För Teater De Vill har det framför allt handlat om att ta in influenser och erfarenheter från en annan kultur. Konstnärligt såväl som arbetet med tematik. Att dessutom knyta band på ett internationellt plan vidgar gruppens arena och möjliggör fler samarbeten i framtiden.

Workshop och arbetsmaterial

Under våren utarbetar Domino Kai och Manilla Ernst två pedagogtimmar som Teater De Vill erbjuder skolorna som ser föreställningen. Domino åker ut till ett flertal skolor och håller övningar med elever och lärare i ett för- och efterarbete. Våren har inneburit att Domino har träffat tusentals elever runt om landet. Domino Kai besöker ett flertal skolor bland annat i Stockholm, Sollentuna, Huddinge, Älmhult, Halland. Under vissa dagar arbetar han med över hundra elever. Arbetet fördjupas av att Domino återbesöker många av de elever han tidigare besökt efter det att de sett föreställningen. För att så många elever som möjligt ska få ta del av det pedagogiska arbetet har Domino ibland haft ett femtiotal elever per tillfälle. Ibland är han tvungen att hålla fyra klasser per dag.

Vid premiären för En Europeisk historia den 19 februari utvärderar Domino Kai sitt arbete tillsammans med pedagogerna i Ungern. Samtalen blev mycket givande för båda parter. Domino Kai bekostade resan ifrån egen ficka då han ansåg att resan till Ungern var nödvändig i gruppernas gemensamma arbete. En utvärdering ska göras i slutet av arbetet. Manilla Ernst arbete är mer vetenskapligt uppbyggt. Hennes process går ut på att träffa ett mindre antal elever vid ett flertal tillfällen för att samtala på ett djupare plan om de frågor som pjäsen ställer. Förhoppningen är att med hjälp av samtal, värderingsövningar och rollspel sätta ett frö hos barnen där nya tankar och idéer kan börja växa. Det handlar bl.a. om att våga ta och titta på varandras olikheter till trots, stärka individen och förändra attityder.

En Europeisk historia får massmedial uppmärksamhet
Innan premiären den 19 februari 2011. Foto: Domino Kai

Pedagogiskt arbete i det fria med Romska ungdomar.
Foto: Ali Rossario Taikon

Syfte

Syftet är att med teater som medel arbeta med frågor kring rasism, främlingsfientlighet, fördomar, etnicitet och attityder. En förhoppning är att uppnå attitydförändringar i förhållande till romer. Vi vill presentera den romska kulturen och historien och på så vis skapa identifikation samt minska klyftorna till det som skrämmer och känns annorlunda. Vi vänder oss till barn och unga med förhoppningen att lägga grunden för vidsynhet, öppenhet och acceptans längre fram i åldrarna. Således ser vi för- och efterarbetet med vår målgrupp, mellanstadie- och högstadiebarn som en av de viktigaste komponenterna i projektet. Syftet är alltså inte mindre än att bekämpa fördomar, skapa förståelse, respekt och en öppnare värld. Projektet syftar också till internationellt samarbete och verka för interkulturellt utbyte. Teater De Vill's arbete med referensgrupper och elever i skolor visar att en del elever bär på antiromanistiska tankemönster. Många elever saknar kunskap om romer och romsk kultur. Okunskapen om att Romer är diskriminerade inom många områden, bl.a. utbildning, arbete och bostad är slående. Internationella organ såsom Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) har kommit med påpekanden om att Sverige bör förbättra romernas situation och vidta åtgärder för att motverka rasism och diskriminering. Pjäserna och det pedagogiska arbetet som grupperna genomför ute på skolorna är ett steg i rätt riktning. Förhoppningen är att lägga grunden för vidsynhet, öppenhet och acceptans längre fram i åldrarna. Under hösten 2011 kommer en rapport om arbetet att presenteras av Teater De Vill.